

Telesuli - 2021

Toposok

JELKÉPEK

A magyar irodalomban

"Azok a könyvek, melyek könyvtárak polcain szunnyadnak még nem készek, vázlatosak, magukban semmi értelmük. Ahhoz, hogy értelmet kapjanak, te kellesz, Olvasó."

jelkép - szimbólum

A LEGÁLTALÁNOSABB ÉRTELEMBEN VETT JEL, AMELYHEZ JELENTÉS TÁRSUL. LEHET TÁRGY, SZÓ, ELJÁRÁS, STB. A JELENTÉSÉT A KONTEXTUS HATÁROZZA MEG. ÉRZÉSEKET, HANGULATOKAT, GONDOLATOKAT IDÉZHET FEL.

motívum

OLYAN ISMÉTLŐDŐ ELEM, AMELY EGY ADOTT MŰVÖN BELÜL A SZAVAK SZINTJÉN JELENIK MEG ÉS A FIGYELMES OLVASÁS SORÁN KITŰNIK. A MOTÍVUM JELENTÉSE CSAK AZ ADOTT (ÉLET)MŰVÖN BELÜL ÉRTELMEZHETŐ.

toposz

EGY OLYAN VISSZATÉRŐ MOTÍVUM, AMELY A VILÁGIRODALOM
TÖBB MŰVÉBEN IS MEGJELENIK ÉS AZONOS JELENTÉSSEL
BÍR.

archetípus

PSZICHOLÓGIAI SZAKKIFEJEZÉS, AMELYET FREUD TANÍTVÁNYA, C.G. JUNG NEVÉHEZ KAPCSOLUNK. OLYAN KÉPI SÉMÁKAT ÉRTÜNK ALATTA, AMELYEK JUNG SZERINT EGY KOLLEKTÍV TUDATTALANBÓL SZÁRMAZNAK, ÉS AMELYEKHEZ MINDEN NÉP KULTÚRÁJÁBAN AZONOS JELENTÉST TÁRSÍTANAK.

JELKÉPEK
SZIMBÓLUMOK
MOTÍVUMOK
ARCHETÍPUSOK

EPIKAI MŰVEK

A toposzok epikai művekben való előfordulása nagyon gyakori, hiszen ezek teremtik meg az epikus mű többletjelentését, ezek nyitják meg az utat az olvasó világa felé is.

DRÁMAI MŰVEK

Nemcsak epikai, hanem drámai művekben is találkozhatunk jelképekkel, toposzokkal.

LÍRAI ALKOTÁSOK

A lírai alkotások gyakran élnek olyan költői képekkel, amelyek többletjelentést hordoznak. Ilyen például a metafora is, de ettől eltekintve szimbólumokkal és toposzokkal is találkozhatunk.

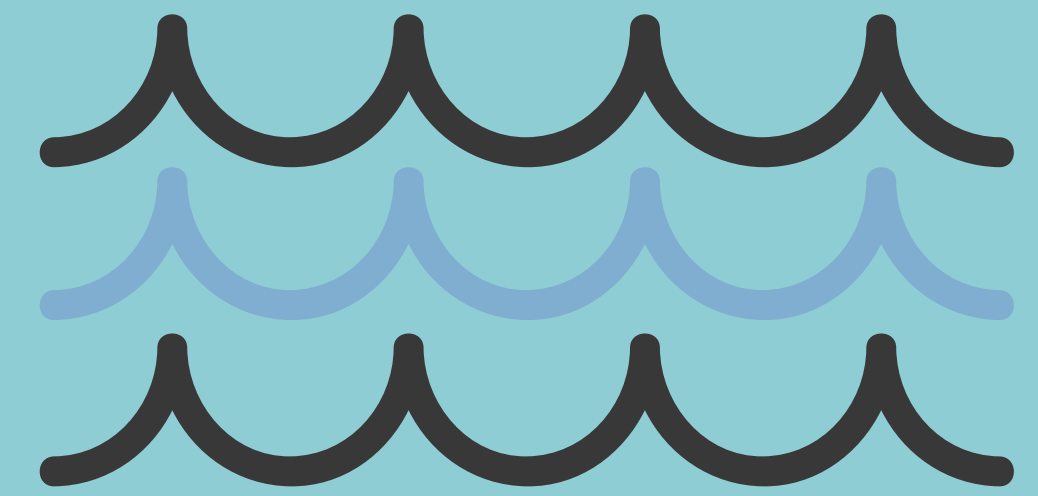

1. Víz

Mit jelképez?

folyó, tenger, patak, tó, forrás, befagyott víz

Székely Melinda - KZSEL

- folyó - életút, életsors, termékenység, választvonal élet és halál között
- forrás - eredet, élet, frissülés, tisztaság, lélek, anyaság
- tenger - végtelenség, zűrzavar, káosz, formátlanság, dinamizmus
- patak - "vékony" esély, remény
- tó - állandóság, ősvíz, őskáosz, a halálba húzó erők helye, ami a tóba esik örökre ottmarad
- befagyott víz - ridegség, frigiditás, a szeretet hiánya
- harmat - maszkulin erő, amely a földet termékenyíti, lelki megújulás, áldás, béke, jólét

Jókai Mór: Az arany ember

FOLYÓ - A DUNA

Tímár Mihály a Szent Borbála nevű hajón hajóbiztos. A Dunán Törökországból Komárom felé haladnak. A Duna a főhős személyes életútját is jelképezi, de elválasztja a két világot is egymástól: a Senki szigetét Komáromtól.

BEFAGYOTT TÓ - A BALATON JEGE

Ami a tóba beleesik, örökre ottmarad. Elfelejtődik, eltűnik. Krisztyán Tódor a befagyott Balatonon a rianás (jégtörés) által keletkezett résen esik bele a Balatonba. Általa "meghal" Tímár Mihály egyik éneke is.

Mikszáth Kálmán: A bágyi csoda

PATAK - BÁGY

A kiszáradt patak utal Vér Klára "kiszáradt" szerelmi életére. A molnár elment katonának, és a fiatal, vonzó molnárné egyedül érzi magát.

MEGÁRADÓ PATAK

Gélyi János megjelenése teszi lehetővé Vér Klára szerelmének a kiteljesedését. Az eső hatására megáradó patak vize szimbolikusan Vér Klára Gélyi János iránti érzelmeire utal.

VISSZAFORDULÓ PATAK

"Előbb folyik fölfelé a bágyi patak, mintsem az én szívem tőled elfordul." - mondta katonának induló férjének Vér Klára, azonban mégis megcsalta Gélyi Jánossal. A visszafele folyó patak ennek a csalásnak a szimbolikus megfogalmazása.

Krúdy Gyula: A hídon

FOLYÓ - AZ IDŐSÍKOKAT VÁLASZTJA EL EGYMÁSTÓL

Szindbádnak a sztambuli bazárban üdögélve eszébe jut fiataalkorából egy kisváros, ahol a *"barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágtat egy tiszta kis folyó"* - ez a folyó szimbolikusan a múltat választja el a jelentől.

2. Természeti elemek

Mit jelképez?

hegy, völgy, csúcs, mező, lehajló ág, fa, sár, hó, erdő, kert, alma

Telesuli - 2021

VÖLGY, MEZŐ

élet, a
termékenység,
a maszkulin
hegy női
megfelelője

ALMA
szerelem,
termékenység

KERT

lélek,
a szerelem
kiteljesedésének
helye,
földi paradicsom

ERDŐ

zűrzavar,
ismeretlen,
a beavatás
helye

HEGYCSÚCS

állandóság,
megközelíthetlenség,
istenség,
maszkulin erő

HÓ

tisztaság,
lehűti a
szenvedély
tüzét,
szentség

FA

életerő,
öröklét,
mitikus
világtengely

SÁR

anyaföldként
pozitív jelkép,
a befogadás, a
termékenység
jelképe, de
sárrá válva
negatívvá
válik:
értéktelen,
szenny, lehúzó
erő

ÁG

termékenység,
egészség,
békesség,
boldogság

Vörösmarty Mihály: Ábránd

1 Szerelmedért
Feldúlnám eszemet
És annak minden gondolatját,
S képzelmem édes tartományát;
Eltépném lelkemet
Szerelmedért.

2 Szerelmedért
Fa lennék bérc fején,
Felölteném zöld lombzatját,
Eltűnöm villám s vész haragját,
S meghalnék minden év telén
Szerelmedért.

3 Szerelmedért
Lennék bérc-nyomta kő,
Ott égnék földalatti lánggal,
Kihalhatatlan fájdalommal,
És némán szenvedő,
Szerelmedért.

4 Szerelmedért
Eltépett lelkemet
Istentől újra visszakérem,
Dicsőbb erénnyel ékesítném
S örömmel nyújtanám neked
Szerelmedért!

fa - az életerő szimbóluma

bérc - a magasság jelképe

villám - fenyegető erő

láng, tűz - szenvedély

kő - rendíthetetlen szerelem

3. Virágok

Mit jelképeznek?

virág

női princípium, növekedés,
szépség, szerelem, mulandóság

bimbó

rejtett lehetőség

lilium

ttisztaság, ártatlanság,
fény

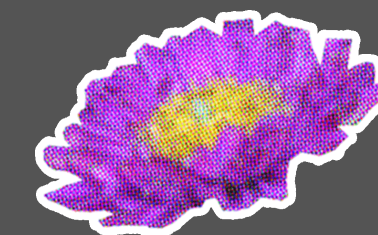

rózsa

női princípium,
növekedés, szépség,
szerelem, érzékiség

tulipán

a magyar népi
kultúrában a nőiség
jelképe, a
szenvedélyes
szerelemé, piros
változata az érzéki
örömökre utal

ibolya

a rejtett erény és szépség jelképe,
az alázatosság kifejezője, Szűz
Mária jelképe is, gyógyító és
mágikus hatása is ismeretes

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

fa - "Földben állasz mély gyököddel, /
Égbe nyúlsz magas fejeddel, / S rajtad
csillagok teremnek" - utal az ember kettős
természetére: testi mivolta alapján
materiális lény, de lelke, gondolatai révén
isteni magasságokba emelkedhet

alma - a szerelem gyümölcse

kert - a szerelem beteljesülésének a helye

Csokonai Vitéz Mihály: Tartózkodó kérelem

"Te lehetsz írja sebemnek, gyönyörű kis tulipánt"

- a tulipán szeretett nő alakját jelképezi

Petőfi Sándor:
A virágnak megtiltani nem lehet

*"A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyíljon, ha jön a szép kikelet.
Kikelet a lány, virág a szerelem
Kikeletre virítani kénytelen."*

- a virág a szerelmet jelképezi

4. Égitestek, égi jelenségek

Mit jelképez?

nap, hold, csillag, felhő, szél, villám, vihar

SZÉL

változékonyság, mulandóság,
aktív, férfias princípium, a szabad
egyéniség, a költői lét jelképe, de
az emberi szenvedély pusztító
ereje is

CSILLAG

istenség, örökkévalóság,
halhatatlanság, remény, a fény
forrása, Krisztust is jelképezi

VILLÁM

isteni akarat, égi energia, büntetés,
maszkulin termékenység

NAP

erő, férfiasság, istenség,
melegség, az élet forrása,
aktív őselem,
igazságszimbólum

HOLD

változékonyság, szépség, fény, női
princípium, átalakulás, növekedés,
termékenység

FELHŐ

az égi akarat megnyilvánulása,
áldást vagy átkot is jelenthet,
maga a természet, a mindig
változó, soha el nem múló erő

VIHAR

pusztító erő, negatív tartalom, utal a káoszra, de a
kozmosz teremtésre is egyaránt, kezdet és vég,
forradalmak

Jókai Mór: Az arany ember

Hold:

- a zsákokon megjelenő égitest török jelkép, de Timár életében többször is felbukkan
- kísértés-szimbólummá válik, mintha szeme, szája volna, úgy tűnteti fel akkor, amikor párbeszédbe elegyedik vele és a kincs megtartása mellett dönt
- rontásjelkép akkor, amikor a beteg gyermek arcára süt
- a bűntudat, a lelkiismeret szimbóluma, Timár lázálmában jelenik meg
- haláljelkép: Noémi szerint a Holdra kerülnek azok, akik öngyilkosságot követtek el

5. Helyek, helyszínek

Mit jelképez?

város, sziget, híd, út, kikötő, piac, tér, színpad

SZÍNPAD

játéktér,
a világ jelképe kicsiben,
szerepek,
látogat

VÁROS
kozmosz,
civilizáció,
anya,
káoszban a
rend,
központ,
társadalmi
ellentétek

HÍD

két világ közötti kapcsolat,
átjárás

KIKÖTŐ

beteljesedés,
örök élet,
célba jutás,
megnyugvás,
hazatalálás

SZIGET

biztonság,
menedék,
magány,
elérhetetlen,
boldogság,
Paradicsom

TÉR

piactér,
alku,
találkozás helye

ÚT

az emberi élet,
keresés,
felfedezés,
beavatódás,
célja az
önazonosság
megtalálása

híd - Krúdy Gyula: A hídon - az idősíkok közötti
átjárás, az emlékezés helyszíne, a köztesség
szimbóluma

város - Jókai Mór: Az arany ember - a város és a
sziget ellentéte: civilizált világ-természet

6. Ház, építmények

Mit jelképeznek?

ház, vár, templom, ajtó, ablak, torony, küszöb, oszlop

HÁZ

(BARLANG, SÍR)

a nagy Anya védelmező öle,
anyaméh,
védelem,
megpihenés,
megújulás

TEMPLOM

szakrális
középpont,
az istenség, a
szentség helye

VÁR

erő,
oltalom,
hatalom,
királyi erő,
lélekjelkép

AJTÓ

határvonal a
belső és a
külső tér
között,
mágikus
hely,
átjárás,
beavatás

KÜSZÖB

határszimbólum,
átlépés,
elválás,
összekapcsolódás

OSZLOP

világtengely,
axis mundi,
összeköti a
földet és az
eget

ABLAK

az evilág és a
túlvilág közötti
kapcsolat,
a fény, az isteni
üdvösség
közvetítője

TORONY

az eget köti
össze a
földdel,
az isten felé
emelkedés
lehetősége

Arany János: Szondi két apródja

Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem - a vár a biztonság, az oltalom, a hatalom jelképe

Petőfi Sándor: Száz alakba

"Máskor ismét, édes kedvesem, hogy
Szentegyház vagy, én azt gondolom,
És szerelmem mint repkény huzódik
Fölfelé a szentegyház-falon" - a templom a szentség, a szerelem
felemelő érzésének a jelképe

Ottlik Géza: Iskola a határon - "A nagy épület még kongott az ürességtől.
Innét a második emeletről látni lehetett némelyik ablakból, ahol a
gesztenyefák lombja nem ért össze, a nagyobbik gyakorlóteret." - a
nevelődés, a férfivá érés helyszíne

7. Évszakok

Mit jelképeznek?

tavas, nyár, ősz, tél

Tavas: születés, újjáéledés, gyerekkor, ifjúság, szerelem, boldogság, hit, remény

Nyár: meleg, élet, érettség, öröm, termékenység, forradalom

Ősz: öregkor, elmúlás, hanyatlás

Tél: halál, pusztulás, értékvesztés

Juhász Gyula: Milyen volt...

- a** Nyár: "szőkesége" - "sárguló nyár"
- b** Ősz: "szeme kékje" - "kinyílnak ősszel az egek", "szeptemberi bágyadt búcsúzónál"
- c** Tavasz: "hangja selyme" - "tavaszodván, ha sóhajt a rét"
- d** Tél: halál, pusztulás, értékvesztés - ez az évszak nem véletlenül hiányzik a versből

8. Színek

Mit jelképez?

fekete
fehér
piros
kék
zöld
szürke
barna
sárga
arany

fekete

sötétség,
félelem,
káosz,
titokzatosság,
mélység,

kék

megfoghatatlanság,
végtelenség,
transzcendencia,
intellektus,
megnyugvás,
transzcendens,
angyalok,
Szűz Mária

halál,
szégyen,
bánat,
lemondás,
gyász,
gonosz erők

zöld

tavaszi,
megújulás,
növekvő élet,
termékenység,
halhatatlanság,
fiatalság,
remény,
boldogság

barna

a föld színe,
anyaság,
anyagi világ,
ösztönszféra

arany

napiény,
tűz,
isteni hatalom,
halhatatlanság,
megvilágosodás

szürke

átmenet a színek között,
emberszimbólum,
szomorúság,
melankólia,
unalom,
depresszió,
semlegesség

piros

a vérrel
asszociálható,
élet,
halál,
öröm,
sz szenvedély,
megóv a
démonoktól,
az élet értékei

fehér

fény,
tisztaság,
transzcendencia,
egyszerűség,
nőiség,
szűziesség,
élet,
szeretet,
halál,
gyász

sárga

örök fény,
fenségesség,
hatalom,
hit,
józanág,
intellektus,
melegség,
isteni szeretet

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ:

Mostan színes tintákról álmodom...

sárga

szomorú-
viola

bronz

égőpiros

ezüst

kék

tréfás-
lila

zöld

arany

bor-
színű

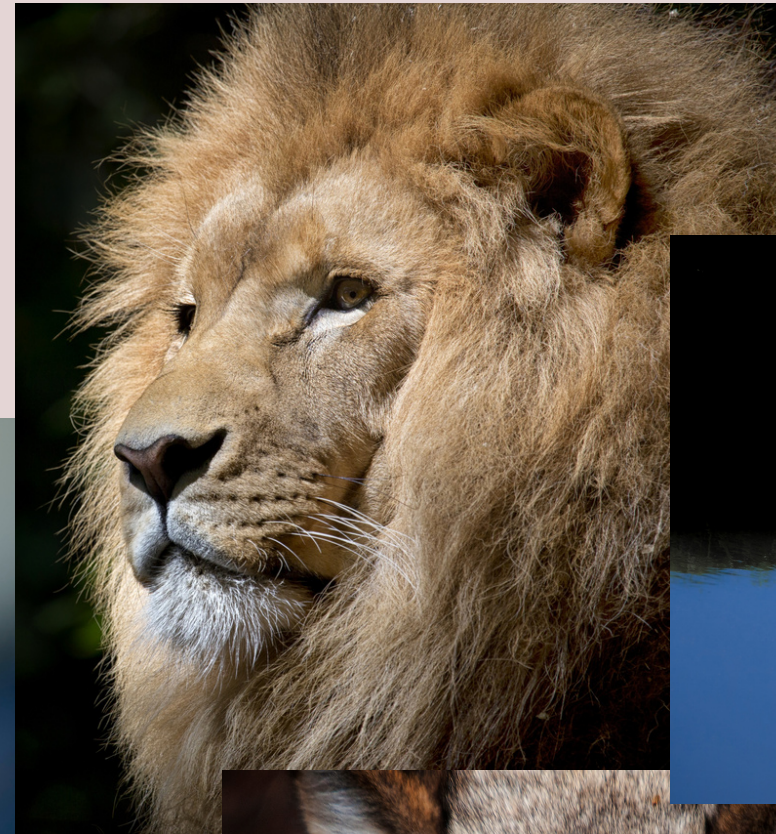
téglabarna

9. Állatok

Mit jelképeznek?

madár
bagoly
veréb
galamb
hattyú
páva
sas
oroszlán
farkas
róka
kígyó
ló
bárány
disznó
macska

**ló: kitartás, sebesség,
szerencse, maszkulin
erő, megtermékenyítés**

**macska: éleslátás, belső
látás, titkos tudás,
feminin, lustaság, kéj**

**disznó: féktelenség,
erőszakosság,
ösztöniség,
tisztátalanság**

**bárány: termékenység,
áldozat, Krisztus**

**madár: égbe emelkedés, égi és földi szféra
közötti kapcsolattartás, transzcendencia, lélek**

pacsirta: ének, művészet

bagoly: halálhírnök, gonoszság, bölcsesség

veréb: lélek, szürkeség, átlagosság

**galamb: lélek, harmónia, tavasz, anyaság
hattyú: az élet madara, tisztaság, őszinteség,
fény, halhatatlanság**

**páva: halhatatlanság, örök élet,
világmindenség, gög, hiúság**

sas: isteni uralom, hatalom, erő

**farkas: negatív erő,
falánkság, rablás,
mértéktelenség**

**oroszlán: királyság, erő,
bölcsesség**

**róka: ravaszság,
alattomoság,
képmutatás, árulás**

**kígyó: újjászületés,
gyógyulás,
halhatatlanság, a ciklikus
idő jelképe**

Mikszáth Kálmán: Szegény Gélyi János lovai

József Attila: Eszmélet

"Láttam a boldogságot én,
lány volt, szőke és másfél mázsa.

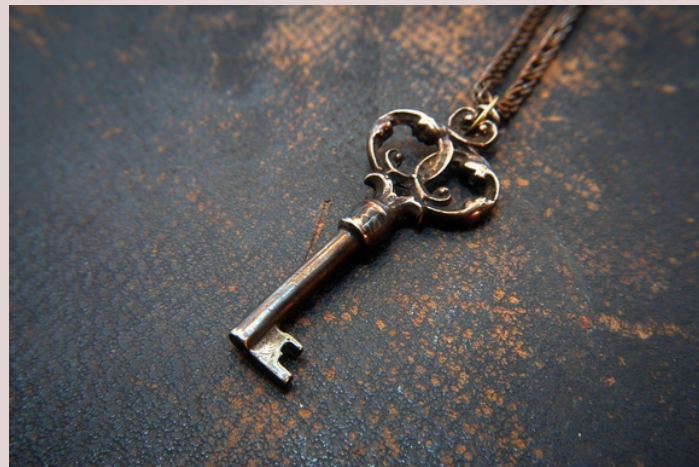
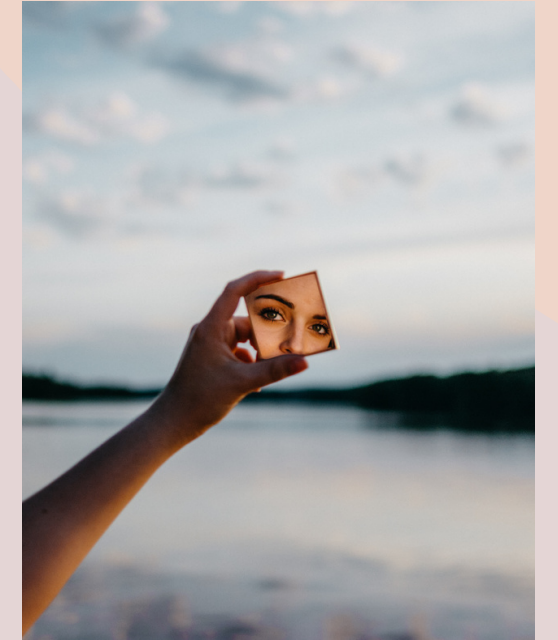
Az udvar szigorú gyöpén
imbolygott göndör mosolygása.

Ledőlt a puha, langy tócsába,
hunyorgott, röffent még felém -
ma is látom, mily tétovázva
babrált pihéi közt a fény."

10. Tárgyak

Mit jelképeznek?

kulcs
óra
kard
harang
vonat
gyűrű
korona
hajó
játék
gömb
gyöngy
kereszt
tükör
gyémánt

* kulcs:
nyitás, zárás,
tudás, beavatás

óra: idő, élet, halál

* harang:
transzcendens,
isteni szféra

* játék: gyermeki lét,
szerep

gyűrű:
örökkévalóság,
összetartozás,
közösség,
folyamatosság

tükör: igazság,
valóság, földi
hívások, a másik
világ határvonala

gyémánt: érték,
fény, élet,
romolhatatlanság

gömb:
tökéletesség,
harmónia

gyöngy: kerekesség,
nőiség, érték,
születés

* korona:
fensőbbség,
hatalom, uralkodás

* kard: harc, erő,
élet, halál,
hősiesség

kereszt: Krisztus,
áldozat

* vonat, hajó: sors,
felfedezés, kaland,
utazás

Gyöngy: Szent Margit legendája - a "férgék és a tetvek" "fejérséges gyönggyé" változtak Margit testén

Óra: Krúdy Gyula: A hídon - "A toronyórák valami olyan időt mutattak, amilyen talán nincs is."

Tükör: Jókai Mór: Az arany ember - a Balaton befagyott jegében, a víztükörben a főhős önmagát pillantja meg (igazság, identitás)

„...ne veszítsük szem elől az emberi szellemtörténetének mély és oszthatatlan egységét.”

Mircea Eliade

**"Gyöngy, harmat, liliom, szellő, sugár, villám,
Hajnal, korom, szélvész, hattyu, rózsá, hullám,
Délibáb, menny, pokol ... ha mind egybevésszed:
Recipe – és megvan a magyar költészet."**

Arany János

**"Sár és virág, kavargó semmisség,
de hirtelen, mint villám, hogyha lobban –
két sor között – kinyíl nekünk az Ég. "**

Kosztolányi Dezső: Vers

REFERENCIA

http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

Tánczos Vilmos: Folklórszimbólumok